

A jemeni forradalom nemzetközi megítélése az egyiptomi beavatkozás függvényében

Prantner Zoltán
Szegedi Tudományegyetem

1962 szeptemberében került hatalomra al-Badr imám a világ akkor egyik legelmaradottabbnak számító országában, Jemenben. Uralma azonban mindössze nyolc napig tartott. 26-án a hadsereg tisztjei puccsot hajtottak végre, megdöntötték a monarchia rendszerét és bejelentették a Jemeni Arab Köztársaság megalakulását.

Az új forradalmi kormány azonban nem élvezte az ország egészének támogatását. A helyzet tovább súlyosbodott, amikor Hasszán herceg, a jemeni ENSZ-delegáció vezetője az eseményekről tudomást szerezve halottnak hitt unokaöccse örökébe lépett és visszatért Jemenbe. Mindezeknek köszönhetően rövid időn belül polgárháború robbant ki az uralkodó család irányítása alatt álló monarchista és a köztársasági erők között.

A kialakuló konfliktus hamarosan túlnötte lokális kereteit és az arab hidegháború helyettesítő háborújává nőtte ki magát. Szaúd-Arábia és Jordánia, illetve az arab-félszigeti befolyását féltve őrző Nagy-Britannia érdekeit fenyegette egy forradalmi kormány fennmaradása a régióban. A köztársasági oldal kérésére a harcokba beavatkozó Egyesült Arab Köztársaság (EAK) viszont kiváló lehetőséget látott a jemeni eseményekben, hogy általa bizonyítsa megkérdőjelezett alkalmasságát az arab világ vezetésére.

Az új jemeni kormány elismerése és a vele való diplomáciai kapcsolatok felvétele így hamarosan az egyes feleket támogató országok megítélésének függvényévé vált. A tanulmány ezzel kapcsolatos célja, hogy az egyiptomi beavatkozás hátterének bemutatása után ismertesse az egyes arab államoknak, a szocialista tömbnek és a nyugati hatalmaknak a kérdéskörhöz kapcsolódó álláspontját és annak esetleges változását.

Az egyiptomi beavatkozás

A jemeni polgárháborúba való egyiptomi és szaúdi beavatkozás gyökerei az 1956-tól kibontakozó ún. arab hidegháborúra nyúlnak vissza. Két, egymással élesen szembenálló ideológiát valló tábor körvonalazódott a térségben. Az elsőbe azok az országok tartoztak, amelyekben köztársasági államforma jött létre egy sikeres katonai puccsot követően. Ideológiai szinten forradalmi elveket vallottak, melyek döntően az arab szocializmus és az egységes arab állam megalakítását szorgalmazó pánarabizmuson alapultak. Vezetőjévé a szuezi háború után Nasszer egyiptomi elnök vált, aki országa anyagi és morális támogatását az arab világ különböző radikális mozgalmainak megsegítésére használta fel. Vele szemben olyan konzervatív arab államok – Szaúd-Arábia, az 1958 előtti Irak, Jordánia vagy Tunézia – tömörültek, amelyeket létükben fenyegették ezek a haladó gondolatok. Alapvető érdekük

emiatt a status quo fenntartása volt, ezért a nyugati hatalmakkal szövetkeztek Nasszer elnök és támogatóinak visszaszorítására. A Kairó által propagált nemzeti felszabadítási politikát az egyiptomi imperializmus megnyilvánulásaként értékelték. A fenyegetés hatására Szaúd-Arábia, Jordánia és Irak 1957 júniusában rendezte egymással viszonyát, majd az Egyesült Arab Köztársaság létrejöttére reagálva a Hasemita Irak és Jordánia 1958. február végén bejelentette egyesülését.

Az 1958. júliusi forradalom Irakban tovább fokozta az arab államok között kibontakozó versengést. Habár forradalmi elveket valló köztársasági rendszer valósult meg az országban, az eltérő nemzeti érdekeknek, majd pedig a progresszív államok vezető szerepéért kibontakozó küzdelemnek köszönhetően 1959 elejére Bagdad szembekerült Nasszerrel.

1961-ben Szíria kiválása az EAK-ból fordulópontot jelentett Kairó arab országokkal kapcsolatos külpolitikájában. Innentől kezdve ugyanis az egyes eseményeket az arab társadalom reakciós és forradalmi erőinek küzdelmével magyarázták, ami a valóságban inkább az egyiptomi külpolitikával szembehelyezkedő Szaúd-Arábiával, Jordániával és a hozzájuk közeledő Szíriával folytatott vetélkedésben mutatkozott meg.¹ A folyamat 1962 nyarán csúcspontot ért el, amikor Szaúd-Arábia, Szíria, Jordánia, Irak és Libanon a suhurai konferencián az EAK (vagyis Egyiptom) külpolitikai elszigeteléséről határozott.

A szíriai kudarc Nasszer elnök személyes presztízsvesztesége volt. Az elszenvedett megaláztatásért és Egyiptom központi pozíciójának elvesztésért növekvő számban és mértékben fogalmazódott meg kritika személye ellen nemcsak az arab világban, hanem beföldön is, ami befolyásának meggyengülését vetítette előre.² Helyzete tovább súlyosbodott, amikor Kennedy amerikai elnök vállalta kis hatótávolságú, Hawk típusú rakéták szállítását Izraelnek. Mindezek azonnali, sikerrel kecsegtető akciót követeltek megingott tekintélyének helyreállítására.³

A jemeni események ebben a tekintetben kiváló lehetőséget jelentettek Nasszer számára, hogy kitörhessen a politikai elszigeteltségből, és vereséget mérhessen arab, illetve nyugati

¹ Az arab világban az egyiptomi külpolitikával szemben körvonalazódó ellenállás két, a gyakorlatban nem mindig elkülöníthető táborra oszlott. Az elsőbe azok az országok tartoztak, amelyek kisebb-nagyobb mértékben elégedettek voltak a térségben elfoglalt hatalmi státusukkal, kül- és belügyeiket maguk akarták irányítani, és ezért nem kívánták feladni autonómiájuk sem egészét, sem pedig egy részét. A második csoportban azok az államok foglaltak helyet, amelyek az egyiptomi vezetés megbuktatását szerették volna elérni. Az arab nacionalisták szemében azonban a Nasszer elnök leváltására irányuló törekvés egyet jelentett az egyiptomi vezetés alatt kibontakozó pánarab nacionalizmus gondolatának megvalósítása ellen intézett támadással. Ezt az egyiptomi elnök ki is használta, amikor politikájában következetesen az arab forradalmi mozgalom elveit hangsúlyozta. Ali Abdel Rahman Rahmy: *The Egyptian policy in the Arab World. Intervention in Yemen, 1962–1967*. Washington, University Press, 1983. 94.

² Damaszkusznak az EAK-ból való kiválását követően heves hatalmi harc bontakozott ki az egyiptomi vezetésen belül az ország külpolitikájával kapcsolatban. Amer marsall és támogatói a hadseregben – amellet, hogy a pánarabizmus elkötelezett hívei maradtak – radikalizálódtak, és gyakran még Nasszer elnöknel is szélsőségesebb álláspontra helyezkedtek. Velük szemben a Szabad Tisztek másik csoportja – például Bagdadi vagy Zakaria Mohieddin – a sokkal körültekintőbb politika híve volt az „elsőszőr Egyiptom” szellemében. Robert Stephens: *Nasser: A Political Biography*. London, Allen Lane The Penguin Press, 1971. 385.

³ Georges Andersen: A jemeni államcsíny új lehetőségeket nyit meg Nasszer törekvései előtt. *Cikkek a Nemzetközi Sajtóból*, 7 (79), 1962. 81.

ellenfeleire. Olyan forradalom zajlott le Jemenben, amelyet korábbi beszédeiben mindig is következetesen pártolt, és amely egy általa többször is határozottan elmarasztalt uralkodói család ellen irányult. Emiatt a szeptember 29-én az EAK Elnöki Tanácsa első ülésén a Jemeni Arab Köztársaság elismeréséről döntött elsősorban abból a téves feltételezésből kiindulva, hogy a forradalom azonnali és széles körű elismertségre és támogatásra tesz szert az országban és a világban.⁴ Ezekben a napokban azonban még messze nem volt egyértelmű, hogy Kairó milyen segítségben részesíti az új köztársasági kormányt.⁵ Három elképzelés fogalmazódott meg ezzel kapcsolatban. Az első szerint az EAK technikusok és megfigyelők helyszínre küldése mellett a propaganda és a diplomácia eszközeit alkalmazva elsősorban morális támogatásban részesíti az új kormányt. A második indítvány a spanyol polgárháború mintájára a kivárást tett javaslatot. Csak harmadik alternatívaként fogalmazódott meg szimbolikus nagyságú csapatok és erődemonstrációként egy-két MIG vadászgép küldése.

A döntést Szaúd-Arábia várható reakciójától tették függővé. Egyértelmű volt, hogy az az ország, amely az arab nacionalizmus legelszántabb ellenfele, nem hagyhatja válasz nélkül a szomszédságában bekövetkezett változásokat. A gyanú hamarosan igazolódott, amikor október 2-án a szaúdi légierő három pilótája – dezertálás és a hazájuk politikája elleni tiltakozás céljából – Kairóban szállt le a jemeni royalista erőknek szánt utánpótlást szállító gépekkel. Ez az esemény, illetve Szaúd-Arábia belgiumi és pakisztáni fegyvervásárlásairól érkező hírek arról győzték meg az egyiptomi vezetést, hogy egy szélesebb, a NATO-t és a CENTO-t is magában foglaló összeesküvés körvonalazódik a jemeni forradalom elfojtására. Ekkor egyértelművé vált számára, hogy már nem elegendő a köztársasági rendszer pusztán morális támogatása; fennmaradása katonai beavatkozást követel meg Kairó részéről.⁶

Nasszer számára a jemeni köztársasági rendszer védelme abban a tekintetben is kiemelt szempont volt, hogy annak esetleges bukása a konzervatív arab erők ismételt győzelmét, egyúttal Kairó újabb kudarcát jelentette volna. Ez alapján véve kérdőjelezte volna meg a társadalmi igazságosság megvalósulásának esélyét, aminek szükségességét az egyiptomi elnök korábbi beszédeiben következetesen hangsúlyozta. Emellett időben nagyon közel esett volna Szíriának az EAK-ból történt kiválásához, ami további komoly csapást jelentett volna az arab világ forradalmi vezetőjeként politizáló Nasszer tekintélyére.

⁴ A jemeni helyzet téves értékelését jól mutatja Mohammed Heikal sajtómágnásnak, Nasszer egyik legbizalmasabb emberének ezzel kapcsolatos nyilatkozata: „Az EAK megadott minden lehetséges segítséget, amint két nap alatt világossá vált, hogy a lakosság egésze csatlakozott a forradalomhoz.” A. I. Dawisha: *Intervention in the Yemen: An analysis of Egyptian Perceptions and Policies. Middle East Journal*, 29, 1, 1975. 49.

⁵ A kairói rádió már a forradalom másnapján többször is megszakította adását, hogy ismertesse a jemeni felkelők közleményeit és felhívásait. Abdel Kader Hatem államminiszter az eseményekre reagálva rádióbeszében bejelentette, hogy „az EAK ellenez bármilyen külföldi beavatkozást Jemen belügyeibe”, és hogy kormánya figyelemmel kíséri „a jemeni hadsereg forradalmát”. *Népszabadság*, 1962. szeptember 28.

⁶ Nasszer elnök a beavatkozás szükségességét egy 1962-es beszédében a következő szavakkal indokolta meg: „Csendben szemlélődjünk és hallgassunk, amikor a reakció elnyomja a forradalmat Jemenben, hogy azután ugyanez a reakcionizmus ellenünk fordulva harcoljon a szocializmus, a haladás és Egyiptom kairói lakosai ellen?” Heikal a következő mondatot fűzte ehhez: „Mi nem egy háború kirobbantására, hanem egy konfliktus megelőzésére mentünk Jemenbe.” A. I. Dawisha: *i. m.* 49.

Stratégiaiilag a Jemennek történő segítségnyújtás az EAK biztonságpolitikájának is részét képezte. Nasszer már pályája kezdetétől törekedett arra, hogy csökkentse egy, az országa ellen irányuló potenciális támadás veszélyét vagy Egyiptom esetleges külpolitikai elszigetelődését. Jemen ebben a tekintetben kiváló geostratégiai helyzettel bírt, hiszen északon a „reakciós” Szaúd-Arábia, délen és keleten pedig a brit „imperializmus” felügyelete alatt álló Dél-Arábiai Államszövetség határolta. Csapatai jemeni állomásoztatásával így a szaúdi befolyásra az Arab-félszigeten mérhetett döntő csapást, míg a britekre az ádeni nacionalistákkal kialakítandó szorosabb kapcsolatokkal gyakorolhatott nyomást. Egy jemeni köztársasági bázis kiépítésével elérhető közelségbe kerültek a gazdag arabiai kőolajmezők is, amivel lehetősége nyílt a konzervatív államok, illetve a nyugati kőolajtermelő vállalatok befolyásolására. Remélte azt is, hogy a köztársasági kormányának nyújtott támogatással részben semlegesítheti az amerikai és britek katonai befolyását az Arab-félszigeten, ami az első lépését jelentette volna egy nemzeti függetlenségi politika kidolgozásának és megvalósításának. Döntő mértékben hozzájárult a bevonuláshoz az a szempont is, hogy az egyiptomi jelenlétnek köszönhetően immáron a Vörös-tenger déli bejárata is ellenőrzésük alá kerülhetett. Ott tartózkodásuk csak külön megerősítést nyert a köztársasági kormányának az arab egység megteremtésére irányuló deklarációját követően. Ennek megvalósulása esetén ugyanis egy olyan Ázsiától Afrikáig elterülő egységes arab állam nyerte volna el legitimitását, melynek politikai rendszere teljes mértékben Nasszer személyétől függött volna. Végül a gyors és könnyű győzelemre számító hadsereg is támogatta az intervenció gondolatát, Jement ugyanis olyan potenciális csatátérnek tekintette, ahol az egyiptomi erők új gerillaháborús taktikákat és tapasztalatokat sajátíthatnak el.⁷

Mindezeknek köszönhetően október 3-án Nasszer csapatainak a jemeni köztársasági erők oldalán történő bevetéséről határozott. A jemeni fél kérésének eleget téve ismét életbe léptették a Jemen és az EAK között 1956-ban Dzsidában megkötött közös védelmi és együttműködési egyezményt, melynek 2. cikkelye lehetővé tette az egyiptomiak fegyveres beavatkozását. Egyúttal Kairó deklarálta a külvilág felé, hogy Jemennel kapcsolatban a pozitív semlegesség politikáját fogja folytatni mindaddig, amíg egy harmadik hatalom hadserege azt fegyveresen meg nem támadja.

Ideológiai szinten a beavatkozást egyiptomi részről az arab világ haladásellenes erőivel való harccal és a jemeni fél segítségkérésével indokolták.⁸ Döntésükre befolyással bírt Jemen elmaradott, középkori állapota és az a tény is, hogy annak trónfosztott uralkodóját reakciós despotának tartották. A kialakuló konfliktust ezért nem kizárólag a jemeni nép harcának tulajdonították, hanem arra mint az arabságnak az elnyomás ellen, a szabadság és a haladás nevében vívott küzdelmeként tekintettek. A jemeni helyzetet emiatt Nasszer el-

⁷ A stratégiai szempontok mellett Abdel Hakim Amer marsall, a fegyveres erők helyettes főparancsnoka személyes okból is a beavatkozás elkötelezett híve volt. A könnyűnek vélt diadaltól ugyanis népszerűségének növekedését és pozíciójának megerősítését, illetve a belpolitikai életben a hadsereg további térnyerését remélte. Anwar el-Sadat: *In Search of Identity*. London, St. James's Palace, 1978. 161–162.

⁸ Ezzel kapcsolatban hivatkoztak Egyiptom Nemzeti Chartájában lefektetett legfőbb elvére, amely kimondta, hogy „Egyiptomot, az arab világ vezető államát történelme feljogosítja, hogy politikai úton támogasson minden népi kezdeményezéssé mozgalmat, meghagyva azt a jogot a helyi erőknek, hogy kéréssel folyamodjanak irányába a közvetlen beavatkozás érdekében”. P. Rondot: *Une crise arabe „étranglée”*: l'affaire du Yémen. *Revue de Défense Nationale*, 1963. február 19. 290.

nők későbbi beszédeiben mindig összekapcsolta a palesztin kérdéssel, az arab nacionalizmus eszméjével és az egyiptomi nemzet érdekeivel.

Október 5-én már befutott a hodeidai kikötőbe a *Szudán Csillaga*, amely fegyverek mellett 100 egyiptomi tisztet és katonát, főleg katonai kiképzőket tett partra. Két hét múlva utóbbiak létszáma már meghaladta az ezer főt. Ezt azonban még mindig csak szimbolikus szerepvállalásnak tekintette Kairó a maga részéről, amivel Szaúd-Arábiát akarta elriasztani egy esetleges Jemen elleni offenzívától. Álláspontját azonban a monarchista oldal megszerveződése és a sokasodó határ menti összecsapások miatt kénytelen volt megváltoztatni. A Jemen területi sérthetlenségére tett korábbi ígéretére hivatkozva október közepétől a tanácsadókat szovjet felszereléssel ellátott reguláris egységek váltották fel, melyek nagysága hamarosan elérte a húszezer főt. Segítségükkel a köztársasági erőknek rövid idő alatt sikerült ideiglenesen stabilizálni helyzetüket.

Ellentmondásos viszony az új jemeni rendszerhez: a közel-keleti államok

Szaúd-Arábia a korábbi évtizedek külpolitikájában következetesen törekedett arra, hogy az Arab-félszigetet izolálja attól az ideológiától, amely most közvetlen szomszédságában nyert állami szinten legitimitást. Egy forradalmi és köztársasági kormány már létében is komoly veszélyt jelentett nemcsak rá vagy a térség többi sejkiségére, hanem a világ minden, a térség kőolaj-kitermelésének folytonosságában érdekelt országára nézve is. Egyfelől jelentős számú jemeni vendégmunkás dolgozott Szaúd-Arábiában. Feltételezték róluk, hogy egy részük a forradalom hatására aktivizálódik, és szabotázscelemekenyeket hajt végre, vagy radikális csoportokba tömörülve rendszer-ellenes tevékenységet fejt ki.⁹ Esély volt emellett arra is, hogy Jemenből beszivárgó fegyveresek stratégiai és polgári célpontok ellen intézzenek támadást.¹⁰ Másrészről Szaúd-Arábiának számolnia kellett azzal az eshetőséggel is, hogy ellenzéki erői a jemeni példát látva ellenkormányt alakítanak, ami közvetett módon jelentett fenyegetést az ország stabilitására.¹¹

A körülmények tovább súlyosbodtak az egyiptomi csapatok Jemenbe küldésével. A szaúdiak egyfelől tartottak tőle, hogy a jemeni forradalom vezetője, Szallál ezredes a segítségért cserébe Egyiptom hű kiszolgálója lesz. Másrészről az egyiptomi csapatok megjelenése közvetlen fenyegetést is jelentett a szaúdi állam fennmaradására és gazdasági érdekeltségeire nézve, különösen Nasszer korábbi, az arab világ monarchikus rendszerei ellen intézett éles kirohanásait és az ateistának tartott szocialista országokkal fenntartott szoros kapcsolatát figyelembe véve. Rijád helyzete a várt támadás elmaradásával sem vált kevésbé veszélyeztetetté. Reális esély kínálkozott ugyanis arra, hogy Kairó a mind ellenségesebb nyilatkozatokat megfogalmazó szanaai kormánnyal az oldalán kihasználja az ország komoly

⁹ A szaúdiak ezzel kapcsolatos félelme 1963-ban következett be, amikor a köztársasági kormány Szaúd-Arábiában dolgozó jemeni vendégmunkásokat fizetett le szabotázscelemekenyek végrehajtására.

¹⁰ Erre 1964-ben került sor. A jemenieket azonban nem sokkal a határ átlépése után elfogták és kivégezték.

¹¹ Saeed M. Badeeb: *The Saudi–Egyptian Conflict over North Yemen, 1962–1970*. Washington, Westview Press, 1986. 49–51.

belpolitikai válságát, és a szaúdi ellenzéki csoportokkal összefogva fegyveres erővel dönti meg a monarchiát.¹²

Nyugtalanság fogadta emiatt a New Yorkból hazatérő Hasszán herceget Rijádban, amikor október 1-jén Szaúd királlyal találkozott. A szaúdi minisztertanács többsége a veszélyt érzékelve a Szallál-kormányral való megállapodás híve volt és hat képviselője memorandumban fordult uralkodójához a Jemeni Arab Köztársaság elismerése érdekében. Szaúd azonban meg volt győződve róla, hogy a jemeni események az egyiptomi titkosszolgálat műve, ami fenyegetést jelent személyére. Az országába menekült jemeniektől szerzett információk alapján tisztában volt azzal, hogy a köztársaságiak a hírekkel ellentétben messze nem tartják befolyásuk alatt az ország egészét, és emiatt még nem veszett el a royalisták ügye. Így hamar megállapodás született közte és Hasszán herceg között: Szaúd-Arábia hivatalosan a be nem avatkozás politikáját folytatja, míg titokban menedéket nyújt a hozzá menekült al-Badrnak és családjának, nagy mennyiségben pénzt és fegyvereket ad a törzsek hűségének megvásárlására, utánpótlási bázisokat alakít ki a határ mentén, valamint katonatiszteket küld a törzsi harcosok kiképzésére.¹³

A royalisták segélyezéséről szóló hírek azonban hamar kitudódtak az október 2–8. között az EAK területén leszálló négy, a royalistáknak szánt utánpótlást szállító szaúdi gépnek köszönhetően. A történetekre éles kirohanásokkal reagált az egyiptomi sajtó. Kairónak a helyzetre adott válasza azonban nem maradt meg az intenzív propaganda-hadjárat szintjén. A helyzet a két ország között október végén kritikusra fordult, amikor a halottnak hitt al-Badr ex-imám visszatért Szaúd-Arábiából hazájába. Ezt rövid időn belül az északi törzseknek juttatott szaúdi fegyver- és pénztámogatás radikális növekedése követte, amire megtorlásul az EAK légereje szaúdi határfalvakat bombázott. Az egyiptomi gépek mellett fegyvereket is ledobtak Szaúd-Arábia területére abban a reményben, hogy azokat a radikálisok az uralkodó család ellen fogják felhasználni. A támadásokra reagálva november 6-án Fejszál miniszterelnök bejelentette a diplomáciai kapcsolatok megszakítását Egyiptommal. A két ország a nyílt háború kirobbanásának szélére sodródott.

Ezalatt jelentősen megromlott a sivatagi királyság viszonya a szanaai kormánnyal is. Október 1-jén Jemen bejelentette a diplomáciai kapcsolatok megszakítását, kiutasította az országból a szaúdi ügyvivőt és bezárta rijádi követségét. A két ország kapcsolata napokon belül a mélypontra zuhant, amikor a határ menti csapatösszevonásokra és a Jemenbe irányuló fegyverszállításokra hivatkozva Abdel Rahman Bajdáni miniszterelnök-helyettes

¹² A szaúdi belpolitikai élet kiélezett jellegét mutatja, hogy a fegyveres erők többsége ekkor inkább Nasszerhez, mint a szaúdi uralkodó családhoz volt lojális. A morális válság azonban nemcsak a közszférában, hanem az uralkodói családban is megmutatkozott. Az ezzel kapcsolatos legkirívóbb példát Talál herceg szolgáltatta, aki három rokonával együtt Kairóban letelepedve megalapította a Szabad Hercegek Bizottságát és reformokra szólított fel. A monarchia összeroppanását csak Fejszál trónörökös tejhatalommal felruházott miniszterelnökké való október 17-i kinevezése akadályozta meg. Ahmed Noman Kassim Almadhagi: *Yemen and the United States: A study of a small power and super-state relationship 1962–1994*. London, I.B. Tauris & Co. Ltd., 1996. 33.; George M. Haddad: *Revolutions and Military Rule in the Middle East: Egypt, The Sudan, Yemen and Lybia*. Vol. III. New York, Robert Speller & Sons Publishers Inc., 1973. 261.; J. Walz: Fokozódik a közép-keleti feszültség. *Cikkek a Nemzetközi Sajtóból*, 7 (86), 1962. 61–64.

¹³ David Holden – Richard Johns: *The House of Saud: The Rise and Rule of the Most Powerful Dynasty in the Arab World*. New York, Holt, Rinehart and Winston, 1982. 226–227.

hadiállapotot jelentett be Szaúd-Arábiával.¹⁴ Ezt követően mind ellenségesebb nyilatkozataikban a harcok szaúdi területre való áthelyezésének és a teljes Arab-félszigeten megvalósítandó köztársasági államformának a fontosságát hangsúlyozták, miközben csapatokat vezényeltek az északi határzónába.¹⁵ Novemberben a Szallál-kormány hivatalosan bejelentette, hogy igényt formál arra a három déli – Dzszizan, Nadzsran és Asir – tartományra, amelyeket az államalapító Ibn Szaúd fegyveres erővel hódított el Jementől még az 1934-es háborúban. Időközben az Egyesült Államok semlegességének biztosítására garantálták az amerikai érdekeltségek sérthetetlenségét egy Szaúd-Arábia ellen intézett jemeni–egyiptomi támadás esetére. Mindezeket azonban inkább a jemeni kormány ábrándozásának, mint a helyzet reális értékelésének kell tekinteni. Az év végére ugyanis a köztársaságiak minden energiáját lekötötte, hogy kiterjesszék ellenőrzésüket saját országuk felett. Ebben a szorongatott helyzetben elképzelhetetlen lett volna egy Szaúd-Arábia elleni invázió. A kormány mindezzel szembesülve feladta a szomszédos állam lerohanásának gondolatát és decemberben már csak a szaúdi stratégiai célpontok bombázásának szükségességéről beszélt.¹⁶

Husszein jordániai király osztotta Szaúd véleményét, miszerint Nasszer jemeni akcióját az egyiptomi imperializmus megnyilvánulásaként kell értékelni. Országában a feszült belpolitikai viszonyok miatt komoly esély volt arra, hogy uralma ellen bármelyik pillanatban felkelés tör ki. Ebben a helyzetben rendkívül nyugtalanítóan hatottak a jemeni események: olyan uralkodót távolítottak el a hatalomból, aki a modernizáció és a fejlődés jelszavával lépett trónra és semmi sem garantálta, hogy ez a példa nem talál követőkre Jordániában is.

Emiatt röviddel a Szallál-kormány Kairó általi elismerését követően Husszein az imám támogatásáról döntött. Az egyiptomi erők Jemenbe küldésére reagálva megpróbálta rávenni Szaúdot, hogy fegyveres erővel avatkozzanak be a konfliktusba. Törekvése azonban meghiúsult és nyílt intervenció helyett a politikai eszközök alkalmazása került előtérbe.¹⁷ Ennek szellemében, miközben a háttérben titkos tárgyalásokat folytatott Londonnal és ezzel párhuzamosan fegyverekkel és kiképzőkkel támogatta a royalistákat, diplomáciai téren aktív kampányt folytatott annak érdekében, hogy minél több ország tagadja meg, vagy legalább is tartsa vissza a jemeni köztársasági kormány elismerését. Az al-Badrral folytatott levélváltásában október 8-án az imamátus rendszerének törvényessége mellett tett hitet. Szaúd-Arábiával együtt legitimnek ismerte el az elűzött uralkodó 17-én megalakított emigráns kormányát, és támogatta annak képviselőit a különböző nemzetközi fórumokon, így többek között magában az ENSZ-ben is.

Október 21-én Vaszfi al-Tell jordániai miniszterelnök bejelentette, hogy tárgyalásokat folytatnak Szaúd-Arábiával a köztársaságiak elleni szükséges lépések megtétele ügyében, valamint hogy 3 millió dollárt különítenek el a költségvetésben a monarchista erők támogatására. Mindezek azonban csak arra utaltak, hogy Jordánia közvetett módon, elsősorban Szaúd-Arábián keresztül kötődik a jemeni konfliktushoz, amit csak alátámasztott, hogy a két ország még november elején közös katonai parancsnokságot hozott létre tevékenységük hatékony összehangolására. Novemberben azonban Szal Mohamed Hamza alezredes, a

¹⁴ *Népszava*, 1962. október 12.

¹⁵ *Népszabadság*, 1962. november. 1., november 4.

¹⁶ Saeed M. Badeeb: *i. m.* 52–53.

¹⁷ Clive Jones: *Britain and the Yemen Civil War, 1962–1965. Ministers, Mercenaries, and Mandarins: Foreign Policy and the Limits of Covert Action*. Brighton/Portland, Sussex Academic Press, 2004. 37–38.

jordániai légierő főparancsnoka két pilótával együtt az EAK-ba emigrált, miután Szaúd király meggondolatlanul Szanaa bombázására szólította fel Husszeint. Nyilatkozataik, valamint a gépükön a royalisták számára szállított fegyverek már egyértelmű bizonyítékot szolgáltatottak arra, hogy Jordánia aktív szerepet vállalt a szaúdiak oldalán a köztársasági rendszer elleni hadjáratban.

Jordánia végül az arab államfők 1964-es kairói konferenciáján kénytelen volt változtatni addigi Jemennel kapcsolatos politikáján. A közvélemény nyomásának engedve és az Egyiptomhoz fűződő viszony stabilizálása érdekében Husszein a jemeni köztársasági rendszer elismerése mellett döntött. Az aktusra hivatalosan 1964. július 22-én került sor, amikor is Kadri Tukan jordániai külügyminiszter levélben informálta jemeni kollégáját uralkodójának döntéséről. Ezt követően az ország a jemeni probléma mielőbbi megoldása érdekében folyamatosan közvetített a szembenálló felek között.¹⁸

Irakban mind a közvéleményt, mind pedig a hivatalos köröket teljesen váratlanul érte a jemeni forradalom híre. A fejleményeket erős tartózkodással értékelték és a köztársaság elismerésére október 8-ig nem került sor.¹⁹

Az iraki kormány – és különösen Kasszem elnök – távolságtartó magatartása elsősorban nem a fiatal köztársaság ellen irányult, hanem az a kuvaiti probléma miatt amúgy is kiélezett iraki–egyiptomi viszonyoknak volt köszönhető.²⁰ Az irakiak a jemeni eseményekben a nasszerista befolyás növekedését látták és tartottak attól, hogy az új jemeni rendszer megszilárdulásával jelentősen emelkedni fog Nasszer presztízse Kasszem rovására. Döntésüket az ügyben emiatt nem ideológiai szempontok, hanem alapvetően személyes indokok befolyásolták. Köztársaságként elvileg örültek a monarchia megdöntésének és egyetértettek az új kormány célkitűzéseivel. Azt viszont csak nagyon nehezen és kényszeredetten tudták tudomásul venni, hogy ismét lemaradtak az arab világ vezető szerepéért folytatott versengésben.²¹ Külön bántotta az iraki kormányt – és különösen Kasszemet – az is, hogy a hiányos és téves információknak köszönhetően nem ismerték fel kellő időben a jemeni esemé-

¹⁸ Ali Abdel Rahman Rahmy: *i. m.* 142–145.

¹⁹ Addig az eseményekhez kapcsolódó hivatalos értékelés vagy állásfoglalás nem hangzott el Bagdad részéről. Kasszem elnök mindössze az iraki Parasztszövetség szeptember 30-i ülésén mondott beszédében tett arról említést. *A yemeni események iraki visszhangja – A yemeni események pillanatnyi és várható kihatásai.* 1962. október 12. MOL Küm. Jemen 1945–64. Tük. XIX-J-1-j 1. doboz IV-228/008062/sz.t.1962. – 326/szig.titk.1962.

²⁰ Az 1961. június 19-én függetlenné vált Kuvait szuverenitásának elnyerését követően rövid időn belül ellentétbe került a szomszédos Irakkal. Június 25-én Kasszem bejelentette, hogy az emirátust országa szerves részének tekinti. Az ekkor kialakult válsághelyzetben az EAK – bár az angol beavatkozás miatt megkérdőjelezte Kuvait szuverenitását – határozottan az iraki igény ellen foglalt állást. Hivatalos álláspontját a két elnök már személyes ellentétig fokozódó versengése határozta meg; Nasszer nem engedhette meg, hogy Kuvait Irak részévé válva tovább erősítse riválisát.

²¹ Az iraki kormány későbbi kettős politikáját jól mutatja, hogy a közvélemény megnyerése, illetve vezető szerepének hangsúlyozása érdekében a sajtóban több alkalommal is demagóg módon kiállt a Jemeni Arab Köztársaság, illetve annak összaráb megsegítése mellett. A valóságban azonban ezeket a szavakat nem követték konkrét tettek. A köztársaság súlyosbodó helyzetét teljes nyugalommal figyelték, sőt az egyiptomi beavatkozás miatt annak bukását is el tudták volna fogadni. *Yemeni kormány-küldöttség látogatása Irakban és az arab országok közötti ellentétek kiéleződése a yemeni kérdés kapcsán.* 1962. december 3. MOL Küm. Jemen 1945–64. Tük. XIX-J-1-j 1. doboz IV-113/008979/sz.t.1962. – 378/szig.titk.1962.

nyekben rejlő politikai lehetőségeket, amivel a kezdeményezést teljesen átengedték Nasszer kezébe.²² Kasszem szubjektív állásfoglalása káros befolyással bírt Bagdad külkapcsolataira is, mivel az tovább rontotta az iraki kormány viszonyát az arab államokkal, illetve az el nem kötelezett külpolitikát valló afrikai és ázsiai országokkal.²³

A jemeni eseményekkel kapcsolatos iraki passzivitás követendő példaként szolgált minden arab állam számára, amely szolidáris akart maradni az új jemeni rendszerrel, a feszült nemzetközi helyzetben azonban el akart határolódni a konfliktustól. Bagdadnak a jemeni köztársaság támogatásával kapcsolatos fenntartásait látva aktivizálódott ugyanis az arab országok békés megegyezést kereső csoportja (pl. Szíria, Szudán vagy Libanon).

Az egyiptomi beavatkozás a szíriai-jemeni viszonyra is hosszú időn keresztül döntő befolyást gyakorolt. Annak ellenére, hogy a damaszkuszi vezetés már a puccs első hetében elismerte az új szanaai kormányt, majd pedig októberben széles körű támogatásáról biztosította azt, ezt nem követte a diplomáciai kapcsolatok felvétele. Nasszer Szíriának az EAK-ból történő kiválását követően következetesen elzárkózott diplomáciai képviselők cseréjétől, és Szallál elnököt is ennek az elutasító politikának a folytatására ösztönözte. A helyzet csak 1966-ban változott meg, amikor az újabb szíriai államcsínyt követően az új szír vezetés közeledett Kairóhoz. Ekkor Nasszer visszavonta vétőjét és hozzájárulását adta a jemeni-szíriai diplomáciai kapcsolatok létrehozásához.²⁴

Bővülő kapcsolatok: a szocialista országok válasza a jemeni eseményekre

Moszkva már a monarchia idején baráti viszonyt alakított ki Jemennel, befolyásra azonban nem sikerült szert tennie az országban. Erre a forradalom adta meg a rég várt lehetőséget, amit kezdetben a radikális arab nacionalizmus megnyilvánulásaként értékelték.

A szovjetek a jemeni forradalomban addigi politikájuk igazolását látták. Hittek benne, hogy mindezt fokozatosan megvalósított gazdasági és technikai segítségnyújtásuk tette lehetővé. Bízta benne, hogy támogatásuk további növelése lehetővé teszi számukra helyzetük megszilárdulását az országban, valamint az új jemeni vezetés támogatni fogja Nyu-

²² Kasszem a jemeni forradalom kitörése előtt az ádeni szabadságharcosok képviselőjében eljáró Muhszin Ahmed al-Ajnit nasszerista ügynöknek tekintette, akit csak utóbbi külügyminiszeri kinevezése után, mindössze néhány órával annak elutazása előtt volt hajlandó fogadni. Olyan kiváló alkalmat szalasztott el a látogatás nem megfelelő értékelésével, amiből nagyszabású politikai eseményt faraghatott volna, és igazolhatta volna általa vezető szerepét az arab világ élén. *A yemeni események iraki visszhangja. – A yemeni események pillanatnyi és várható kihatásai.* 1962. október 12. MOL Küm. Jemen 1945–64. Tük. XIX-J-1-j 1. doboz IV-228/008062./sz.t.1962. – 326/szig.titk.1962.

²³ Egyes diplomaták szerint az iraki kormány sokkal hosszabb ideig visszatartotta volna a köztársasági kormány elismerését. Október 8-án azonban az egyik libanoni napilapban egy, a jemeni helyzettel foglalkozó politikai kommentár megállapította, hogy mindazok az arab országok, amelyek addig még nem ismerték el a Jemeni Arab Köztársaságot, gyakorlatilag Szaúd-Arábia és Jordánia álláspontjára helyezkedtek. Ez az esemény, illetve Jemen, Libanon, Szudán, Marokkó és Tunézia kairói ügyvivőjével folytatott megbeszélések együttesen eredményezték az új szanaai rendszer iraki elismerését. *A yemeni események iraki visszhangja. – A yemeni események pillanatnyi és várható kihatásai.* 1962. október 12. MOL Küm. Jemen 1945–64. Tük. XIX-J-1-j 1. doboz IV-228/008062./sz.t.1962. – 326/szig.titk.1962.; Népszava, 1962. október 9.

²⁴ George M. Haddad: *i. m.* 262.

gat-ellenes politikájukat. Nagy jelentőséget tulajdonítottak a köztársasági vezetés megnyerésének abból a szempontból is, hogy a térség többi állama ellenségesen viszonyult hozzájuk a Nyugattal fennálló baráti kapcsolataiknak vagy alárendelt helyzetüknek köszönhetően. Ilyen körülmények között kiváló lehetőségeket nyújtott volna Moszkva számára a régióban, ha az életképesnek bizonyuló szanaai kormány hatalmának megszilárdítása után aktivizálja a félsziget forradalmi erőit. Ezzel szemben a szovjetek tartottak tőle, hogy a köztársaságiak kudarca esetén a forradalom eszméje is döntő vereséget szenved a Közel-Keleten. Nem volt elhanyagolható az a szempont sem a szovjet publicisták és politikusok szemszögéből, hogy a fordulatnak köszönhetőn immáron az összes baráti arab ország köztársasággá, progresszív állammá lett. Az imamátus bukásával, illetve a royalistákat támogató Szaúd-Arábia kegyvesztetté válásával ideológiailag már lehetővé vált, hogy feladják az arab monarchiák irányában tanúsított addigi támogató, vagy legalábbis tartózkodó álláspontjukat.²⁵

A szovjet kormány mindezek ellenére viszonylag megkésve reagált a forradalomra. Hruscsov csak október 1-jén értesítette Szallált a köztársasági rendszer elismeréséről. Üzenetében a szovjet vezető amellett, hogy sok siket kívánt a jemeni népnek a politikai és gazdasági függetlenség megteremtése terén, egyúttal hangsúlyozta azt is, hogy elfogadhatatlannak tartana minden külföldi kísérletet a jemeni belügyekbe való beavatkozásra. Ennek elkerülésére azonnal jelentős fegyverszállítmányt bocsátott az arab ország rendelkezésére.

A válasz késésének oka a jemeni eseményekkel párhuzamosan zajló kubai válság volt. A szovjet vezetés ekkor a hidegháború csúcspontjára és az újabb világháború kirobbanásának elkerülésére koncentrált figyelmét. A jemeni konfliktus ebben a helyzetben messze nem bírt stratégiai jelentőséggel és nem követelt azonnali beavatkozást, ezért nem kívántak abba belesodródni. Vonakodó álláspontját a kubai krízis megoldása után is fenntartotta és nem akarta szorososan elkötelezni magát egy tőle távol eső ország mellett. Emiatt a megígért támogatás folyamatos biztosítása ugyancsak problémát jelentett. Egyértelmű volt, hogy ilyen körülmények között a köztársasági kormány képtelen lesz külső pártfogó hiányában megvédeni magát. Moszkva azonban még így sem mert intenzívebben bekapcsolódni a fejleményekbe. A kubai válságból okulva tartott attól, hogy kudarca esetén a hiábavaló és veszendőbe ment segítség mellett a megalázó kivonulás várna rá. Szerencséjére azonban Nasszernek a beavatkozásra vonatkozó döntése megoldotta dilemmáját.

Nasszer viharos kapcsolata a nyugati országokkal, a Közel-Kelettel kapcsolatban kialakított és követett politikai irányvonala, valamint a nyugati befolyás felszámolására irányuló törekvése a régióban már korábban is kedvezett a szovjetek külpolitikai aktivizálódásának. Szoros kapcsolatok alakultak ki ezekben az években a két ország között és Egyiptom Moszkva teljes támogatását élvezte.

Emiatt, illetve a jemeni helyzettel kapcsolatban kialakult közös álláspontnak és kölcsönös egymásra utaltságnak köszönhetően a Szovjetunió azonnal gazdasági segílyt, fegyvereket és egyéb szükséges felszereléseket bocsátott az EAK rendelkezésére, amikor az Jemenbe küldte csapatait. Az egyiptomiak jemeni jelenléte azonban nem jelentette egyben a szovjet aktivitás csökkenését Jemenben. Habár az országba irányuló fegyverszállításokat ezt követően gyakorlatilag felfüggesztették, a kieső utánpótlást az EAK-ból pótolták. Így következethetett be, hogy amíg a Kelet-Európából származó fegyverekkel felszerelt egyp-

²⁵ S. Page: *The USSR and Arabia*. London, The Central Asian Research Centre, 1971. 73–74.

tomi katonák látták el a köztársaság védelmét, addig szovjet katonai tanácsadók képezték ki az új jemeni hadsereg katonáit azoknak a harceszközöknek a használatára, amit korábban még ők adtak át Kairónak. Ezzel a megoldással utóbbiaknak sikerült megszilárdítani jemeni pozícióikat, miközben a szerepvállalásuk miatti kockázat továbbra is elhanyagolható maradt.

Moszkva az elmaradt fegyverek helyett fokozta az ország gazdasági és műszaki támogatását, hogy ezzel is segítse a köztársasági kormány konszolidálódását és növelje támogatottságát a lakosság körében. Október közepén a még az imámmal korábban kötött technikai segítségnyújtási egyezmény hatályát kilenc hónappal terjesztették ki. Október és november folyamán jemeni delegáció látogatott Prágába és Moszkvába, ahol kereskedelmi egyezmény megkötéséről tárgyaltak. Novemberben a szovjetek 390 mezőgazdasági és műszaki, valamint 60 katonai tanácsadót küldtek az országba, míg ezzel párhuzamosan jemeni katonai misszió tárgyalt Moszkvában a további segítségnyújtásról. Növelték a Szovjetunióban, Kelet-Európában és Kínában tanuló jemeni ösztöndíjasok létszámát, valamint decemberben további két műszaki segítségnyújtási egyezményt írtak alá a mezőgazdaság, az ipar és a hírközlés fejlesztésére, valamint az ekkor alapított Jemeni Újjáépítési és Fejlesztési Bank tevékenységének támogatására.²⁶

Magyarország és Jemen között 1959. március 16-án jött létre diplomáciai kapcsolat. A kapcsolatok azonban a monarchia időszaka alatt jemeni ösztöndíjasok magyarországi fogadásán túl nem hoztak számottevő eredményeket. Az elvárásokkal szemben a kereskedelmi kapcsolatok minimálisak maradtak, mindössze néhány ezer devizaforint gyógyszereladásra korlátozódtak, amit kevés, Ádenen keresztül Jemenbe juttatott magyar áru egészített ki. Az államfők érintkezése mindössze gratuláló üzenetek küldésében nyilvánult meg ünnepek alkalmával.²⁷

A kapcsolatok kibontakoztatására a szeptemberi forradalom nyújtott lehetőséget. A feszült nemzetközi helyzetnek és az ENSZ napirendjén szereplő „magyar kérdésnek” köszönhetően azonban Budapest kezdetben visszafogottan reagált a hírekre és a szovjetekhez hasonlóan a kivárás álláspontra helyezkedett annak ellenére, hogy kezdettől rokonszenvezett a Jemenben lezajlott változásokkal és az új kormány célkitűzéseivel.

A szovjet elismerés elhárította az akadályt a magyar–jemeni kapcsolatok hivatalos felvétele előtt. Így a magyar kormány október 3-án – kilencedik államként – a Jemeni Arab Köztársaság önálló és független államként történő elismeréséről és a korábbi kapcsolatok fenntartásáról határozott.²⁸ Ugyanezen a napon Kádár János táviratban üdvözölte Szallál elnököt kinevezése alkalmából.²⁹

Az elismeréssel együtt nagy elvárásokat is támasztott a magyar vezetés Szanaa új vezetőivel szemben. Az új kormány külpolitikai célkitűzéseit pozitívan értékelte és méltatta a szocialista országokkal való együttműködés szélesítésre irányuló szándékát. Szolidaritást vállalt a köztársasági oldal küzdelmével, amit a demokráciának a „reakció”, illetve az impe-

²⁶ Saeed M. Badeeb: *i. m.* 67.

²⁷ Prantner Zoltán: *Open to the Middle East: The establishment of the diplomatic relations between Hungary and Yemen.* In: *Mediterrán Tanulmányok XIII.*, Szeged, 2004. 51–71.

²⁸ *A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3291/1962. sz. határozata a Jemeni Arab Köztársaság elismeréséről* 1962. október 3. MOL Küm. Jemen 1945–64. Tük. XIX-J-1-j 1. doboz IV-111/007546/3/1962.

²⁹ *Népszava*, 1962. október 4.

rializmus ellen vívott felszabadító harcaként értékelt.³⁰ A helyzet nyújtotta lehetőségek megragadása és maximális kihasználása érdekében élénk figyelemmel kísérte a jemeni politikai helyzet alakulását, a köztársasági rendszer megszilárdulását, külpolitikáját és nemzetközi kapcsolatainak alakulását.³¹

A készség a viszony elmélyítésére a jemeni fél részéről is megmutatkozott, amikor hazánk nagykövetének a külkapcsolatok nagyköveti szintre emelésére tettek javaslatot. A kérés találkozott a Bem rakpart elképzelésével is, így február 28-án az Elnöki Tanács a kérés teljesítéséről határozott.³² A diplomáciai viszony szorosabbra fűzése mellett Magyarország sikerrel tudott bekapcsolódni a felzárkóztatás igényével megfogalmazott modernizációs kormányprogramok megvalósítása során jelentkező hiányok pótlásába is. A korábbi felszínes kapcsolatokat 1963. elején 1 millió forint értékű gyógyszersegély mélyítette el.³³

A köztársasági rendszer elismerésének problematikája: a nyugati hatalmak

Nagy-Britannia számára a köztársasági rendszer létrejötte kezdetben nem jelentett fenyegetést, bár érdekeinek jobban megfelelt a szeptemberi fordulat előtti elmaradott, izolacionista politikát folytató Jemen.³⁴ A puccs időzítése jelentette számára az egyetlen kellemetlenséget, mivel az a legrosszabb pillanatban, Ádennek a Dél-Arábiai Államszövetséghez való csatlakozása előtt zajlott le.³⁵

A probléma az egyiptomi beavatkozás után vált kritikussá. A köztársaságiak segítségére siető egyiptomi expedíciós erők már komoly kihívást jelentettek Londonnak. Az általuk vallott és képviselt, a britek érdekeltségeit alapvetően fenyegető ideológia a közvetlen

³⁰ A Demokratikus Ifjúsági Világszövetség például táviratban tiltakozott az ENSZ titkárságánál, Szaúd királynál és Vaszfi al-Tell jordániai miniszterelnöknél a Jemen elleni szaúd-arábiai és jordániai katonai beavatkozás ellen. *Népszava*, 1962. október. 13.

³¹ *A Jemeni Arab Köztársaság elismerése* 1962. október 6. MOL Küm. Jemen 1945–64. Tük. XIX-J-1-j 1. doboz IV-111/007546/sz.t.1962.

³² *A Magyar Népköztársaság és a Jemeni Arab Köztársaság közötti diplomáciai kapcsolat nagyköveti szintre emelése és Sziggyártó Lajos nagykövet akkreditálása Jemenbe*. 1963. február 28. MOL Küm. Jemen 1945–64. Tük. XIX-J-1-j 1. doboz IV-113/0022/4/szig. titk./1963.

³³ *Gyógyszersegély Jemennek*. 1963. január 25. MOL Küm. Jemen 1945–64. Tük. XIX-J-1-j 1. doboz IV-635/0033/1/szig. titk./1963.

³⁴ A forradalom előtt Nagy-Britannia és Jemen viszonya – rövid periódusoktól eltekintve – rendkívül feszült volt. Több alkalommal előfordult ugyanis, hogy az imamátus uralkodói, különösen az 1948–1962 között regnáló Ahmed imám, fegyveres erővel próbálták kiterjeszteni befolyásukat az angolok által uralt területek rovására. Ezek az akciók azonban összességében minimális eredményekkel jártak, nem utolsósorban az északi Jemen archaikus jellege, illetve társadalmi-vallási megosztottsága miatt.

³⁵ Az angol védnökség alatt megvalósuló, kezdetben hat államot magában foglaló Dél-Arábiai Államszövetség 1959 februárjában jött létre. Tagjainak száma folyamatosan gyarapodott és a folyamatot Áden, valamint a hátsó ország 1963 januárjára tervezett csatlakozásával kívánták lezárni. Azonban már a jemeni forradalom előtt széles körű ellenállás bontakozott ki a gyarmat tervezett csatlakozása ellen: csak szeptemberben több alkalommal is halálos áldozatokat követelő zavargásokra került sor, a 15 fős Törvényhozó Tanács nyolc tagja vált ki, valamint a kormány több képviselője is benyújtotta lemondását. Harold Ingrams: *The Yemen: Imams, Rulers & Revolutions*. London, Camelot Press Ltd., 1963. 128–129.

szomszédságban emelkedett állami szintre. A modern felszerelésekkel ellátott egyiptomi egységeket pedig már nem lehetett légierővel vagy helyi reguláris erőkkel visszaszorítani, arról nem is beszélve, hogy bármilyen összecsapás a Szovjetunióval való konfrontáció kirobbanását kockáztatta volna. London tartott tőle, hogy ebben a helyzetben az új jemeni nacionalista rendszer feleleveníti a monarchia igényét a déli, angol ellenőrzés alatt álló területekre, ami széles körű támogatásra talál a gyarmat lakossága körében. Ez a dél-arábiai területek elvesztésének veszélyét vetítette előre, ami amellett, hogy újabb hatalmas presztízsvesztést mért volna az Egyesült Királyságra a Közel-Keleten, egyúttal a Perzsa-öbölből származó folyamatos olajszállításokat is fenyegette volna. Így visszatartotta a szanaai kormány elismerését annak ellenére, hogy az kezdetben mérsékelt külpolitikai célokat fogalmazott meg, az ország urbanizált régiói – és ezzel a lakosság mintegy 75%-a – az ellenőrzése alatt állt, a royalista erők ekkor katonailag mindössze elszórt és koordinálatlan gerilla-rajtaütésekre voltak csak képesek, ami a köztársaságiak gyors győzelmét vetítette előre, valamint az elismerés révén lehetőség nyílt volna nyomásgyakorlásra a Szallál-kormányra, hogy az ne támogassa az Ádenben élő jemeni közösség britellenes tevékenységét.³⁶

A diplomáciai kapcsolatok felvételének késése mellett a brit-jemeni kapcsolatok gyors romlását eredményezték a jemeni belpolitikában bekövetkező változások is. A kezdeti bizonytalanság elmúltával mind jobban tudatosult a forradalmi változások eszmeisége a Szallál-kormány gondolkodásában. Ennek hatására egyre élesebb és ellentmondóbb britellenes nyilatkozatokat tett közzé az egyiptomi és a szocialista propaganda aktív támogatásával, ami csak tovább növelte Londonnak az új jemeni rendszerrel szemben kialakított fenntartásait.³⁷

A Whitehallban emiatt fokozatosan megerősödött az a meggyőződés, hogy dél-arábiai jelenlétük szempontjából nem kívánatos a köztársasági kormány fennmaradása Jemenben. A „reváns Suezért” szellemében élő Gyarmatügyi Minisztérium tisztségviselői – az ún. Ádeni Csoport hivatalnokai és katonatisztjei – arra hívták fel ezzel kapcsolatban a figyelmet, hogy az új jemeni rendszer elismerése – különösen az egyiptomi beavatkozás függvényében – komoly morális válságot eredményezhet a Protektorátus britpárti uralkodóinak és sejkjeinek körében, és alapvetően negatív befolyást gyakorolhat a Dél-Arábiai Szövetség sorsára.³⁸ Már az egyiptomi erők északon történő állomásoztatása is potenciális fenyegetést

³⁶ Clive Jones: *i. m.* 30–32.

³⁷ Mohamed Noman közigazgatási miniszter október elején Angliát Jemen első számú ellenségének nevezte. (Népszabadság, 1962. október 18.) November 9-én a Nemzeti Gárda újoncainak tartott beszédében Szallál már a következő szavakat intézte az angol védnökség lakosságához: „Felszólítom összes testvéreinket, akik a megszállva tartott déli területeken élnek, készüljenek fel a forradalomra és csatlakozzanak a harchoz, amelyet a gyarmati rendszer ellen fogunk indítani. Déli testvéreinknek követniük kell északi testvéreik példáját.” (*Magyar Nemzet*, 1962. november 11.) Nasszer ezzel párhuzamosan felkérte a vallástudósát, hogy hirdessenek szent háborút a dél-arábiai brit kolonializmus ellen. Ali Abdel Rahman Rahmy: *i. m.* 125.

³⁸ A britek szemszögéből a Szallál-kormány nemzetközi elismerésével legitimálódott volna az EAK jemeni beavatkozása is. Feltételezhető volt, hogy ezt a Dél-Arábiai Államszövetség uralkodói a brit protektorátusi rendszer hanyatlásaként értékelték volna. Ebben a helyzetben minden bizonnyal felbontották volna a Londonnal kötött korábbi szerződéseket, hogy maguk tegyék meg a szükséges lépéseket biztonságuk megóvása érdekében. Neil McLean: A lojalisták között Jemenben. *Cikkek a Nemzetközi Sajtóból*, 7 (92), 1962. 55.

jelentett a brit protektorátusokra nézve. Sokkal fontosabb volt azonban az, hogy nem sokkal az EAK egységeinek jemeni megjelenését követően kezdetét vette az ekkor kiteljesedő déli nacionalista mozgalmak aktív erkölcsi és anyagi támogatása is. Ebben a helyzetben még a korábbi monarchia rendszere is sokkal vonzóbb alternatíva volt London számára. A kabinet habozását tovább növelték a kérdésben az októberi események: támadás érte a Jemennel szomszédos, brit védnökség alatt álló területeket, jelentős csapást mértek a royalista erők a köztársaságiakra Marib környékén, az egyiptomi erők megjelenése miatt támogatásukat kérte Husszein jordániai király, valamint Fejzszál király hatalomra kerülésével kezdetét vette az imám-párti erők intenzív szaúdi segítyezése.³⁹

Végül is az elismerés visszatartását a britek a zavaros jemeni belpolitikai körülményekkel indokolták. Arra hivatkoztak, hogy tisztázatlan számukra, hogy a szemben álló polgárháborús felek melyike tartja ellenőrzése alatt az ország döntő részét. Nem változtattak politikájukon az Egyesült Államok 1962. decemberi döntését követően sem, noha utóbbi példáját követte a nyugati országok többsége. Ehelyett a nemzetközi jog tradicionális kritériumára utalva nem hivatalosan a megdöntött imám híveit támogatták, aminek mértéke egyenes arányban emelkedett az egyiptomiak támogatását élvező ádeni nacionalisták terrorhadjáratainak kiszélesedésével. Álláspontjukon még akkor sem voltak hajlandók változtatni, amikor a Szallál-kormány 1963. február 10-i ultimátumában egyhetes haladékot adott a köztársaság elismerésére. Így a kedvező válasz elmaradásával a britek 17-én kénytelenek voltak bezárni taizzi követségüket.⁴⁰

A jemeni konfliktus fokozódása intenzív együttműködést váltott ki Nagy-Britannia és Izrael között. Utóbbiban komoly aggodalmakra adott okot az egyiptomi csapatok megjelenése Jemenben, majd pedig a katonai, politikai és gazdasági együttműködés létrejötte a két arab állam között. Emiatt, amíg a felszínen élesen elítélték Kairó jemeni politikáját, addig a háttérben folyamatos konzultációt folytattak október–november folyamán az országban hosszabb-rövidebb ideig tartózkodó brit katonatisztekkel. A jemeni fejlemények siker esetén ugyanis azt a veszélyt rejtették magukban, hogy ösztönzik az arab államok összefogását, azaz az egységes Izrael-ellenes front megvalósulását. Ennek megakadályozására az említett titkos tárgyalások mellett felkészültek egy esetleges jordániai vagy szíriai támadás kivédésére is.⁴¹ A támadás azonban elmaradt és kisebb összetűzésektől és határincidensektől eltekintve nem került sor komoly összecsapásra Izrael és szomszédai között egészen 1967. június 5-ig, a hatnapos háború kirobbanásáig.⁴²

³⁹ Clive Jones: *i. m.* 36–45.

⁴⁰ George M. Haddad: *i. m.* 263.

⁴¹ Izrael főleg a szíriai határ mentén erősítette meg állásait és növelte fegyveres erejét. Ezzel a lépéssel egyfelől biztosítani akarta a Tibériás-tó és a Jordán-folyó elterelési munkálatainak befejezését, más részről készenlétben akarta tudni a megfelelő erőt a jemeni sikeren felbuzdult esetleges szíriai támadás visszaverésére. *A jemeni események és izraeli lépések.* 1962. november 13. MOL Küm. Jemen 1945–64. Tük. XIX-J-1-j 1. doboz IV-228/008062/1/sz.t.1962. – 335/szig.titk./1962.

⁴² A jemeni konfliktus alatt Izrael „az ellenségem ellensége a barátom” elve alapján szerepet vállalt a royalista oldal támogatásában is. A britekkel kötött korábbi megállapodásnak megfelelően ugyanis több alkalommal izraeli repülőgépek szállították a monarchista erőknek szánt utánpótlást. Közreműködésük mindvégig titkos maradt, nem tudhatott arról még Anglia legfőbb szövetségese, Szaúd-Arábia sem.

A forradalom időpontjában az amerikaiak befolyása Jemenben, a szovjetekhez hasonlóan, minimális volt. Az uralkodó óhajának megfelelően egyensúlyi helyzet alakult ki a két szuperhatalom között, ami mindkét felet akadályozta a jemeni belügyekbe való bekapcsolódásba.⁴³

A jemeni forradalom, különösen az egyiptomi beavatkozást követően, komoly kihívás elé állította az USA-t, mivel feszültségeket generált olyan arab államok között, ahol Washington különleges érdekeltségekkel rendelkezett. Érdeke megkívánta az Amerika-barát szaúdi rendszer fennmaradását és az olajkitermelés zavartalanságának biztosítását, ezért nem engedhette meg, hogy a konfliktus eskalálásával nyílt háború robbanjon ki Szaúd-Arábia és az EAK között. Nasszer csapatainak megjelenése valószínűsítette számára azt a kellemetlen perspektívát is, hogy – tekintettel a szoros egyiptomi–szovjet együttműködésre – Moszkva él a helyzet adta lehetőséggel és Kairó asszisztálásával komoly befolyásra tesz szert az arab országban a Nyugat rovására. Mindezek következtében Washington a jemeni forradalmat, illetve a köztársaságnak az EAK-hoz és a Szovjetunióhoz fűződő viszonyát saját, a térséghez fűződő gazdasági, politikai és stratégiai érdekeinek megfelelően szemlélte és ítélte meg. A kubai krízis és a vietnami helyzet súlyosbodásával nem engedhette meg, hogy Dél-Arábiát elfoglalja, vagy irányítása alá vonja egy vele szemben ellenséges ország. Az Arab-félsziget nyugalmanak megóvása emiatt a jemeni konfliktus lokalizálását követelte meg.

További szempont volt a belpolitikai stabilitás fenntartása Jordániában. Komoly kockázati tényezőt jelentett ugyanis, hogy a központi kormányzat nem tud ellenállni a jemeni események hatására aktivizálódó Nasszer-barát elemeknek, és nyomásuknak engedve radikális reformokat vezet be. Ez felborította volna az ország szélsőséges és monarchista politikai erői között addig fennálló kényes egyensúlyi helyzetet, és utóbbiak vereségét vetítette előre. A Kairó-barát irányvonal hatalomra kerülésével pedig reális esély volt arra, hogy az ország az arab nacionalizmus eszméjének hatására csatlakozik az EAK-hoz, aminek bekövetkezése komoly hatással bírt volna Izrael és az arab országok viszonyára is.

Mindez cselekvésre kényszerítette az Egyesült Államokat. Habár Szanaa folyamatos sürgetése ellenére továbbra is a kivárás álláspontjára helyezkedett, október közepén 20 000 tonna búzát küldött Jemenbe gazdasági segélyként, hogy ezzel is segítse az amerikai érdekeknek megfelelő politikai helyzet kialakulását.⁴⁴ Ugyanakkor Kennedy elnök október 25-

⁴³ Több tényező is gátolta az USA-t abban, hogy a térség többi konzervatív és monarchikus államához hasonló kapcsolatokat alakítson ki Jemennel is. Nem rendelkezett például gazdasági érdekeltségekkel az országban. Szembehelyezkedett vele a jemeni elit az uralkodó családot támogató politikája miatt. A Londonhoz fűződő szövetség miatt nem támogathatta az uralkodónak a déli, brit védelmet élvező területekre formált követeléseit. Elhibázott lépésnek bizonyult részéről az is, hogy az 1955-ös puccskísérlés során támogatta az Ahmed imámot leváltani és helyettesíteni akaró testvérét, Abdullah ibn Jahja Mohamed Hamid ad-Dint. A Szaúd-Arábiával kialakult harmonikus viszony szintén negatívan érezte hatását Jemenben, különösen azt követően, hogy azt a szaúdiak felhasználták a zaidita imámmal folytatott versengésükben. Legvégül meg kell említeni a zaidita imám vallási alapon álló, külvilággal szemben megfogalmazott haladásellenes politikáját is. Ahmed Noman Kassim Almadhagi: *i. m.* 28.

⁴⁴ A köztársasági vezetés több alkalommal is alig burkolt fenyegetésekkel próbálta kikényszeríteni az elismerést. Október 7-én például Bajdáni miniszterelnök-helyettes a térségbeli amerikai érdekeltségek kockázatos helyzetére hívta fel a figyelmet. Négy nappal ezt követően pedig a New Yorkban tartózkodó al-Ajni külügyminiszter egyértelműen az amerikai vezetés tudtára adta, hogy a várt diplomáciai

én levelet írt Fejszál szaúd-arábiai hercegnek, amiben biztosította arról, hogy országa területi integritásának megóvása az USA teljes támogatását élvezzi.⁴⁵

A szaúdi határfalvak egyiptomi bombázása azonban már azonnali beavatkozást követelt meg a Fehér Háztól. November 14-én az amerikai légierő vadászgépei demonstratív bemutatót tartottak Dzsidda és Rijád felett, majd befolyásukat a szembenálló felek közötti közvetítésre használták fel. Kennedy 27-én Nasszerhez, Husszeinhez, Fejszálhoz és Szallálhoz azonos tartalmú, a békés megegyezést szorgalmazó leveleket intézett. Ezekben az amerikai elnök az idegen expedíciós csapatok távozására, a royalista erőknek nyújtott külföldi támogatás megszüntetésére, a szaúdi-jemeni határ közelébe vezényelt fegyveres erők kölcsönös visszavonására, semleges fél – lehetőleg az ENSZ – közreműködésének engedélyezésére, Jemen korábbi kötelezettségvállalásainak elismerésére, valamint a belpolitikai élet stabilitásának megteremtésére politikai párbeszéd kezdeményezésére tett javaslatot. Mindezekért cserébe az amerikai elnök ígéretet tett a köztársasági kormány elismerésére és segélyezésére.⁴⁶

A Kennedynek küldött válaszok nem voltak biztatók. Nasszer egyetértett azzal, hogy kerülni kell az összecsapást Szaúd-Arábiával, amit csak abban az esetben tartott elképzelhetőnek, ha az kísérletet tenne egy Jemen elleni támadásra. Hangsúlyozta egyúttal azt is, hogy csapatait pont ennek elkerülése érdekében állomásoztatja Jemenben. Szallál az egyiptomi csapatok kivonását ahhoz a feltételhez kötötte, hogy Szaúd-Arábia és Jordánia azonnal szüntessen be minden, a köztársasági rendszer ellen irányuló tevékenységet. Fejszál ezzel szemben egyértelműen az amerikai elnök tudtára hozta, hogy a royalista erőknek a következő téltre várt győzelméig nem kíván addigi politikáján változtatni. Husszein válaszában ennél már nyitottabbnak mutatkozott a kompromisszumra, amikor a helyzet kivizsgálására pártatlan, lehetőség szerint az ENSZ által delegált bizottság helyszínre történő küldésére tett javaslatot. Támogatta a jemeni lakosság önrendelkezési jogát, amit azonban az egyiptomi erők távozásának feltételéhez kötött. Hangsúlyozta egyúttal azt is, hogy amíg a jemeniek nem döntenek egyértelműen másként, addig al-Badr imámot tartja az ország legitim uralkodójának, akinek küzdelmét támogatja.⁴⁷

A szaúdi települések ismétlődő egyiptomi bombázásán kívül Washington szempontjából két egymással ellentétes indok bonyolította az új jemeni rendszerrel kialakítandó viszonyt. Egyfelől legfőbb szövetségese, Nagy-Britannia az elismerés visszatartását szorgalmazta. Másrésztől a szaúdi kormánnyal való hivatalos kapcsolatfelvétel késésével szemtanúja volt annak, hogyan szilárdul meg az egyiptomi és szovjet befolyás az országban. Dilemmáját a köztársaságiak december 14-i bejelentése oldotta meg, amelyben a kormány deklarálta, hogy minden olyan ország képviselőjét bezárják, amely addig nem ismerte el hivatalosan a Jemeni Arab Köztársaságot. Ez már azonnali cselekvésre sarkallta Washingtont. Három hónapos habozás után, december 19-én a köztársaság elismerésről döntött öt sajátos oknak köszönhetően: 1.) az ország nagyobb része a köztársasági kormány ellenőrzése alatt állt és kevés esély volt döntő royalista áttörésre; 2.) az EAK nyomására a köztársaságiak garanciát vállaltak az előző kormány által kötött nemzetközi egyezmények tiszteletben tartására, azaz

lépés elmaradása esetén a Szovjetunióhoz fordulnak segélyért. George M. Haddad: *i. m.* 263.; Nép-szava, 1962. október 9.

⁴⁵ Ahmed Noman Kassim Almadhagi: *i. m.* 37–41.

⁴⁶ Uo. 42–43.

⁴⁷ Saeed M. Badeeb: *i. m.* 61–62.; Ali Abdel Rahman Rahmy: *i. m.* 116–117.

hogy nem avatkoznak be Szaúd-Arábia és az angolok befolyása alatt álló Dél-Arábiai Államszövetség belügyeibe, elismerik az USA-val kötött gazdasági szerződéseket és nem igénylik vissza Szaúd-Arábiától a korábban elfoglalt jemeni területeket; 3.) tovább folytathatta működését Jemenben az amerikai befolyás zálogának számító USAID (United States Agency for International Development) segélyszervezet; 4.) várható volt, hogy a jemeni nacionalizmus, illetve az EAK és a jemeni erők között szükségszerűen fellépő súrlódások együttesen amúgy is korlátokat szabnak az egyiptomi befolyásnak. Ebben a helyzetben szükségletlen lett volna nyíltan konfrontálódni Kairóval. 5.) lehetővé vált általa a közvetlen kapcsolattartás a köztársaságiakkal. Ezzel ugyanis egyfelől ki tudták küszöbölni az addigi egyiptomi közvetítési tevékenységet, másrésről a nyugati érdekek védelmére és a feszült helyzet enyhítésére hatékonyabb befolyást tudtak gyakorolni Szanaa politikájára.⁴⁸ Mindezek mellett Nasszer elnök is ígéretet tett arra, hogy nem exportálja a forradalmat a félsziget többi államába, nem fogja Jement egy Szaúd-Arábia elleni katonai támadás céljára felhasználni, nem zaklatja Nagy-Britannia dél-arábiai pozícióit, valamint kivonja csapatait Jemenből a royalista erők szaúdi és jordániai támogatásának beszüntetését követően.⁴⁹ Az USA támogatásával az ENSZ közgyűlése határozatban fogadta a Jemeni Arab Köztársaságot a világszervezet tagjává. December 26-án al-Ajni, a jemeni küldöttség vezetője átnyújthatta megbízólevelét U Thant főtitkárnak, amivel Jemen új államisága nemzetközi szinten nyert elismertséget.

A Kennedy-adminisztráció ezzel a lépésével a függőben lévő problémák többségének megoldását remélte. Bizott benne, hogy döntése követendő példaként szolgál majd a többi ország – így Nagy-Britannia – számára is. A katonai támogatását élvező Szaúd-Arábia és Jordánia esetében remélte, hogy ezt követően legalábbis csökkentik a royalista erők támogatását. Döntő szempont volt az is, hogy a kibontakozó polgárháború nem Nasszer kezdeti elvárásai szerint alakult és reális esély volt nyílt háború kirobbanására az EAK és Szaúd-Arábia között. Ez nagyon kínos helyzetbe hozta volna a Fehér Házat, mivel döntenie kellett volna, hogy Nasszer ellen fordul, vagy pedig megszegi a Szaúd-Arábiának tett korábbi ígéretét. A jemeni kormány elismerésétől mindezeket túl remélte azt is, hogy lépése pozitív

⁴⁸ *A jelenlegi helyzet Jemenben*. 1963. január 7. MOL Küm. Jemen 1945–64. Tük. XIX-J-1-j 1. doboz IV-10/0000434/szig. titk. 1963. – 54/szig. titk./1963.; James Cortada: *The Yemen Crisis*. Los Angeles, 1965. 7–10.; Christopher J. McMullan: *Resolution of the Yemen Crisis, 1963: A Case Study in Mediation*. Washington D. C., Georgetown University, 1980. 2–3.; Dana Adams Schmidt: *Yemen: The Unknown War*. London, The Bodley Head Ltd., 1968. 301–302.

⁴⁹ Az EAK elsősorban a jemeni szerepvállalás növekvő népszerűtlensége és a rohamosan emelkedő költségek – napi fél millió dollár többletkiadás az asszuáni gát építési költségein felül – miatt szeretne volna elérni a polgárháború gyors befejezését. Az elesettek emelkedő száma és a hazatérő sebesültek száma negatívan hatottak a közhangulatra (a Nílus deltájában tömegtüntetésekre került sor az első sebesültek hazatérése után, elfojtásukra be kellett vetni a hadsereget is). Nagymértékben romlott az ország gazdasági helyzete is, amin már az újabb hitelek felvétele és a bankjegyforgalom emelkedése sem tudott segíteni. Emiatt akár politikai engedmények árán is hajlandó volt a kompromisszumra. Bizott benne, hogy az USA példáját a többi nyugati hatalom is követi, ami Szaúd-Arábiát és Jordániát a megbuktatott imám támogatásának beszüntetésére kényszeríti. *A jelenlegi helyzet Jemenben*. 1963. január 7. MOL Küm. Jemen 1945–64. Tük. XIX-J-1-j 1. doboz IV-10/0000434/szig. titk. 1963. – 54/szig. titk./1963.; George M. Haddad: *i. m.* 257–259, 264.; Dana Adams Schmidt: *i. m.* 187.

visszhangra talál az arab világ nacionalista és antikommunista kormányainál, illetve mozgalmainál, amelyekkel szoros együttműködést alakíthatna ki.⁵⁰

Az amerikai döntés Nasszer első diplomáciai győzelme volt Jemenben. A Szallál-kormányral való kapcsolatfelvételben addigi politikájának igazolását látta. A korábbi egyeztetések során csak az egyiptomi csapatok távozásáról állapodtak meg, annak határidejét azonban nem szabták meg. Így az EAK elnöke számára lehetővé vált nemcsak egységeinek további állomásoztatása, hanem újabb erősítések küldése is, miközben nem szegte meg a kivonásra vonatkozó korábbi ígéretét. Eredménytelenek bizonyultak emiatt az elkövetkezendő egy év során a jemeni helyzettel kapcsolatban folytatott amerikai–egyiptomi tárgyalások is. A royalistáknak nyújtott szaúdi támogatásra hivatkozva Nasszer következetesen elzárkózott jemeni pozícióinak feladása elől. Hiábavalónak bizonyultak a tiltakozások a szaúd-arábiai falvak ellen elkövetett további egyiptomi incidensek ügyében, és nem használt a fenyegetés az Egyiptomnak folyósított gazdasági segély felfüggesztéséről sem. A State Department ebben a helyzetben fokozatosan feladta a konfliktus békés rendezésére irányuló kísérleteit és figyelmét az eskalálódó vietnami konfliktusra koncentrált.

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy 1962. október közepéig az arab köztársaságok és a szocialista országok többsége elismerte az új jemeni rendszert. Szempontjukból a Szallál-kormány nacionalista, köztársasági, szocialista jellege vagy Nyugat-ellenessége volt mérvadó, valamint az a tudat, hogy az új vezetés ellenőrzése alatt tartja az ország területét. A nasszerista eszmék hatása alatt álló forradalmi kabinet további elismerését azonban bonyolította a kirobbanó polgárháború, ahol az ellentmondó és hiányos információk miatt nehéz volt felmérni a szemben álló felek erőviszonyát, illetve támogatottságát. Az Arab-félsziget új köztársasági rendszerének megítélése az arabközi konfliktus függvényévé vált. A térség monarchista rendszerei stabilitásuk ellen irányuló fenyegetést, míg az arab világ vezető szerepére pályázó Nasszer politikájának igazolását és hatalmának kiterjesztését látta benne. Az egyiptomi beavatkozás tovább bonyolította az új szanaai kormánnyal kialakítandó viszonyt, hiszen az hónapokig a nyugati elismerés legfőbb akadályát képezte. Mindezek miatt elmondhatjuk, hogy a szeptember 26-án lejártszódott forradalmat és a hatalomra kerülő köztársasági vezetést nem célkitűzései és megvalósított eredményei alapján értékelték, hanem attól elvonatkoztatva arra mint az arab világ vezető szerepéért folytatott versengés egyik meghatározó epizódjaként tekintettek.

⁵⁰ Ahmed Noman Kassim Almadhagi: *i. m.* 43–53.; James Cortada: *i. m.* 10.; Ali Abdel Rahman Rahmy: *i. m.* 199–120.